

Mytsi͡uk, Oleksander
Zemel'ni reformy na Ukraïni

Mytsiuk, Oleksander

Zemel'ni reformy na Ukraïni

Земельні реформи на Україні

написав

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК.

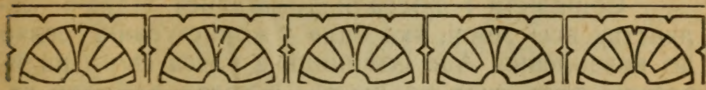

ЛЬВІВ 1921.

— Накладом Української Книгарні і Антикварні у Львові. —

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

Земельні реформи на Україні.

Про земельну реформу не приходиться говорити инакше, як про боротьбу двох шарів громадянства: дворян та инших більших землевласників з одного боку, а трудового селянства з другого. У нас на Україні, як і скрізь по світі, боротьба та велася чи то в формі економічного суперництва і спокійно, чи то в формі революційної сутички бурхливо і часом навіть кріваво...

1. Реформа 19. лютого 1861. року.

Перед реформою 1861. року ставали вже частійшими розправи кріпаків над своїми панами. На сімдесяті роки моглаби випасти нова Пугачевщина, різанина кріпаками своїх володарів; цьому одначе встигли запобігти. Німець Гакстгаузен радив царю Олександру II. дати реформу зверху. не ждучи, доки вона завоюється знизу через повстання кріпацьких мас. Царь послідовно став на цей погляд і коли дворяне суперечили, не хотіли давати землі й волі селянству, він їм в їхніх же інтересах нагадував оту пораду розумного німця й реформу довели до кінця.

Соціялісти і лібералн домагалися віддачі селянству всеї землі, яка була у користуванні селян до визволення. Але поміщицька кляса своїм впливом не допустила до цього. У селян одрізали частину тої землі, яку вони мали за панщини для прожиття. Це на те, аби селянин і після увільнення з кріпацтва зіставався в господарській (або по вченому економічній) залежности від бувшого поміщика. З намноженням селянства ця залежність збільшилася до того, що селяне в 1905. або 1917. р. опинилися в неволі, не гіршій як за кріпацтва.

Соціялісти домагалися віддачі землі селянам безплатно, але поміщики відстояли собі за землю дуже високі викупні та оброчні оплати, иноді вищі навіть від доходности землі. До виплати викупу селяне позбавлені були свободи переїздів та переселень, зістаючися таким чином і далі прикріпленими до землі й являючися через те саме дешевими робочими руками для поміщицьких господарств. Отже селяне-хлібороби здобули тільки особисту волю, але під оглядом господарськім тягли далі, тільки в иншім вигляді ярмо кріпацької неволі. Селянська кляса була за слаба й темна під той час, щоби дати відпір дворянським впливам, а соціялісти ще не мали глибшого опертя в народі. Їхніх сил не вистарчало, хоча вони йшли на крайности, аби тільки розхитати урядову машину, уживаючи для того між иншим терору.

Скоро після проголошення реформи Кракозов стріляв у царя Олександра II. та не вцілив. Юрба його схопила й хот'ла розірвати на шматки. „Дурні! цеж я для вас зробив, а ви не розумієте!“

„За що ти стріляв у мене?“ поспитав царь. „А за те, що ти обіцяв народові землю, та не дав“.

Так поставилися до земельної реформи 1861. р. тодішні соціялісти. В міру наближення до нашого часу не тільки трудове селянство, а й найширші непоміщицькі круги російського громадянства давали таку саму оцінку реформі 1861. р., як у свій час соціялісти. Скасування кріпосного права не запобігло, а тільки на пізнійше відложило новий виступ народніх мас. Для селян не прийшов іще „слушний час“.

2. Селянські розрухи 1902. року.

В 1861. р. селянство було „визволене“ не тільки з кріпацтва, але й з доброї частини землі. У величезній більшости наділялися селяне найнизшим з визначених наділів, а опріч того велика сила селянства одержала „даровий“ наділ, тоб то майже саму тільки садибу. Наслідком цього в 1902. р. сливе половина населення України, а в Полтавщині так навіть і більша половина тягла злиденне півголодне істнування. Неврожайний 1902-й рік ще більше розпалив злість і незадоволення селянства й воно цілою масою рушило на боротьбу з поміщицькою клясою на Полтавщині та Харківщині. В Констянтиноградськім і Полтавськім повітах полтавської ґубернії селянство, не зачіпаючи самих поміщиків, пішло на економії і розібрало в 54 маєтках для себе всі запаси поміщицького хліба. Те саме сталося й у валківськім та богодухівськім повітах Харківщини, де розібрано хліб з 25 еко-

номій і розгромлено чотирі економії. Луна про розрухи 1902. року розкотилася ген поза межі цих ґуберній і навіть самої України. В деяких великоруських місцевостях вибрано ходаків і післано їх на місце розвідатися, в чім річ, та як треба ділити панські маєтки..

Цей перший грім з ясного неба оглушив багатьох. Харківський ґубернатор князь Оболенський безжалісно здавив рух. За це поставилося до князя неприхильно навіть ліберальне громадянство, а по постанові партії соціялістів-революціонерів мав його забити Качура та замах не вдався... Правлячі поміщицько-урядничі круги з міністром Плеве на чолі задумали відтягти громадську увагу від земельного питання успішною війною з Японією, одначе ця війна скінчилася для них цілком инакше, ніж вони сподівалися.

3. Революція 1905-6. року.

Нещаслива для Росії війна з Японією потягла за собою першу російську революцію 1905-6. року. Селянство взяло в цій революції найдіяльнійшу участь, повівши боротьбу в першу чергу з своїм клясовим противником, великоземельним власником, борючися одночасно за землю й волю. Чи селянство робило страйк, чи здіймало робітників в економіях, чи вирубувало ліс, робило спаші, займало поміщицькі землі, чи розбирало воно хліб і громило маєтки або палило їх, — одно було у нього на думці: примусити поміщиків покинути землю, після чого земля залишилася б селянам. Селянство стало на тім, що земля божа,

що вона може належати тільки тому, хто на ній працює своїми руками. Звідціль основна думка селянства — всіми заходами „викурити“ поміщика або більшого арендатора. Крім багатирів все село брало участь в руху, при чім кожде село вело боротьбу з своїм поміщиком. Багаті селяне, маючи худобу, брали участь тільки в вирубах ліса та гуртових спашах. Рух 1905-6 року вже намітив розкіл і між самим селянством. Багатшим селянам, як і поміщикам, однаково невигідно було, що селяне домагаються ліпшої платні за роботу, що селяне стоять проти власности нетрудової. Одначе було помітно, що трудове селянство активно виступало тільки проти тої багатирської селянської власности, яка мала приблизно поверх 50 дес. на Правобережжі та Лівобережжі і поверх 100 дес. на Степовій Україні. Найбільшим аґітатором серед селянства була народня нужда, але по части провадилася і мала силу аґітація Революційної Української Партії (Р. У. П.) і російських соціялістів революціонерів. Велику ролю відіграла в цій аґітації в 1905-6 роках безпартійна професійна „Селянська спілка“, яка мала свої організації по всій Україні й Росії.

Рух був спрямований проти землевласників, як суспільної, ворожої до селянства кляси сільсько-господарських підприємців. Трудове селянство, не розріжняючи станів і національности, боролося проти всіх тих, хто користувався землею, уживаючи найманої праці, чи був то поміщик, арендатор, дворянин, купець, піп, селянин, чи жид, і одначково як проти великих, так і проти середніх і навіть малих маєтків, раз мали вони не трудовий харак-

тер. Рух направлявся не проти поміщиків особисто, а проти володінь, проти прінціпа нетрудової власности: „нам не поміщики потрібні, говорили селяне, а їхня земля“. Як в 1902, так і в 1905-6. роках жадних насильств над особою поміщиків не було помітно.

Революційний аґрарний рух 1905-6. року поліпшив зарібну плату селян, зменшив арендну плату, але не продажну вартість землі, викликав нарешті почуття людської гідности в простім народі і упевненість у тім, що орґанізоване селянство, громада-великий чоловік. Одначе викурити з села свого віковічного противника, більшого і нетрудового власника селянству не вдалося. Землі поміщицькі, тимчасово захоплені селянством, знову вернулися назад до панів.

Царський уряд мав ще велику силу і подавлював народнє повстання. Часто бувало, що юрбу, яка вчора бушувала, оточувала кавалєрійська козача військова частина, й силою ставила її на вколішки перед офіциром караючого загону або становим приставом. Починалася розправа з селянством, часом страшенно жорстока. Такими жорстокостями вславився цілий ряд карателів. Одного з них статського совітника Філонова, за екзекуцію над сорочинськими селянами, терорісT забиває серед білого дня в центрі Полтави, виконуючи присуд партії соціялістів-революціонерів.

4. Столипінська земельна реформа.

Поміщицько-капіталістичні шари взяли ґору в революційній боротьбі 1905-6. року. Капіталісти

вийшли побідниками в боротьбі з робітництвом; більше землеволодіння перемогло натиск трудового селянства. Нетрудові шари використали в своїх цілях царя Миколу II, його уряд і навіть народне представництво. Скликана перша Дума Державна, або як її звали „Дума народніх надій“ була розпущена за те, що в земельній справі стояла за селянство. Те саме постигло й другу Думу, „Думу народнього гніву“. Виборчий закон до Думи змінено на користь панства так, що третя Державна Дума була вже цілком на боці поміщиків і капіталістів і затвердила всі закони в земельній справі, які виробив міністр Столипін.

На Україні між капіталістичними шарами і трудовим народом довгий час була цілковита прірва, не було того переходового містка, яким був у Західній Европі середній стан, буржуазія. Дуже пізно появилася у нас міська та промислова буржуазія. Вона появилася у нас у тім часі, коли роля буржуазії на заході вже була відіграна, коли там минула її ліпша пора. А вже сливе непомітно було у нас до революції 1905-6 року верстви сільської буржуазії. Проти бідняків селян стояла сама велика дворянська посілість. Ріжниця що до земельної власности між обома станами била в очі, не було між ними ніякого переходу. Тому після аграрної пожежі 1905-6 року дворянство в союзі з владою через Державну Думу і Раду та через царя проводить законодавчим шляхом такі основи земельної реформи, які створилиб між великим землеволодінням і малоземельним селянством щось в роді суточок, якийсь проміжок із селянської буржуазії. В майбутній боротьбі бідного селянства з великим

неукраїнським землеволодінням перші удари бідноти булиби вимірені на свого таки українського селянина, тільки багатшого, а поміщики, відбиваючи змагання голоти, малиб такого сильного спільника, як міцний заможний мужик. Законодавство Столипіна на користь дворянського землеволодіння та капіталістичних інтересів було „ставкою на сильних крестян". Хто має, у того нехай ще й примножиться, а хто майже нічого не має, як от малоземельні, той нехай і того зовсім позбудеться, стане пролєтарем.

Земельна реформа Столипіна полягала на: руйнуванню „общини" (громади), операціях (чинностях) селянського земельного банку й вкінці на переселенню в Сибір.

По даним на 1877 р. найменше „общинного" (гуртового, громадського) володіння знаходилося на Правобережній Україні: 15,4 процента всеї догідної (ужиточної) земельної площі. Переважало особисте землеволодіння і на Полтавщині, де общинне землеволодіння творило 15 проц. площі. Зате у всіх инших ґуберніях України переважало гуртове, общинне (передільне чи непередільне) володіння землею: на Харківщині творило воно 95,2 прц. всієї кількости догідної землі; на Чернигівщині 51,3 процента землі; на Херсонщині 88,7 прц. площі, в Таврії 79 проц. площі і нарешті, на Катеринославщині 97,4 проц. площі. По закону, проведеному Столипіном надалі заборонено робити урівнюючі общинні переділи, а натомість заможнійшим селянам давалася змога виділити з общини у приватну власність свої участки землі, і вони виділялися, причім в нагороду за виділ, уряд да-

вав їм ліпші землі, полишаючи общині гірші. Село дійсно після цього закону розкололося. Сильне селянство з урядовою підтримкою добре собі влаштувалося, але нажило ворогів у решті селянства і відштовхнулося в бік поміщиків. Так бажаний проміжок поволі складався. Община руйнувалася. Між панами говорилося: общинники, не знаючи своєї власности, не шанує й чужої, він переділяючи громадські землі, може додуматися й до переділу й поміщицьких маєтків. Опріч того до гуртового землеволодіння закликали й соціялісти, побільшуючи цим неблагодійність общини. І уряд напосівся на общину, виставляючи в противагу їй та вихваляючи приватне хуторне господарство. Розуміється, були й небагаті селяне, що волею чи неволею, ратуючи свої наділи, виходили таки й собі на відрубні, окремі господарства. Для добровільного набування землі селянами у поміщиків заложено в 1882 р. Селянський поземельний банк, який після революції 1905-6 р. покликаний був переводити столипінську земельну політику. Насамперед цей банк широким закупом дворянських земель після 1905-6 року, коли сила їх була викинена на ринок, коли от-от уже могли селяне здобути землю по дешевій ціні, не тільки задержав високі попередні ціни на землю, а ще навіть причинився до їх дальшого зросту. Називаючися селянським був цей банк властиво швидче дворянським. Купували селяне від банку землю на виплат на 13, 18, 28, 41 і 55½ років, вибираючи здебільшого останній речинець. Найбідніші селяне купували землю сільськими громадами, трохи заможніші товариствами. В обох випадках гурто-

вої купівлі набувалася земля за круговою порукою. Нарешті сильніші, багаті селяне купували землю кожний одинцем. В перших двох випадках куплена земля становила власність гуртову, в останнім особисту. Для прикладу навожу тут набуття землі громадами, товариствами і окремими господарями за час від 1883 до 1908 року в отсих ґуберніях (беру по одній ґубернії в кожній з трьох частин України):

Губернія	Громадами		Товариствами		Окремими хазяїнами		Разом
	Десятин	%	десятин	%	десятин	%	десятин
Правобережна Україна 1. Київщина	10.693	5,8	166.504	91,5	4.094	2,7	182.101
Лівобер. Укр. 2. Полтавщина	24.481	9,0	216.121	77,0	38.483	14,0	279.085
Степ. Україна 3. Катериносл.	157.883	40,0	229.992	58,0	6.826	2,0	394.701

Нехай читач зверне увагу на те, що набуваючи землю добровільно, селянство добровільнож вибирало для себе не особисту, приватну власність, а як бачимо, гуртову, переважно товариську. За 25 років набуття землі на Катеринославщині приватної власности знайшлося тільки 2 проц., на Київщині 2,7 проц., і найбільше, хоча всетаки не багацько, на Полтавщині — 14 проц.; решта набутої землі припадає на власність гуртову.

Банковий кредит для селян покупців землі був дуже тяжкий. Селянсто довго і вперто виплачувало, але за несправність банк забирав таки землю назад, а все виплачене, часом протягом десятків літ, пропадало. За 18 років своєї діяльности на Полтавщині (від 1888 до 1900 р.) банк відобрав у селян назад 70 проц. всієї землі набутої сільськими громадами; від товариств віднято 12,3 проц., від окремих господарів, багатих селян-покупців лишень 0,1 проц. Банк ставав у пригоді тим селянам, що й без нього могли обійтися, а не тим хто потребував піддержки. Про його діяльність за 18 літ на Полтавщині статистик Реклицький говорить: „Селянський банк не може бути користним тій частині сільського населення, котра найбільше потребує землі", тобто безземельним і малоземельним хліборобам. І це була щира правда.

В переселенню за Урал вбачав уряд свого рода продуховину, крізь яку випускалися з державної машини суспільні пристрасти, аби машина не розірвалася. З густо населених ґуберній України викидався неспокійний елемент з безземельного та малоземельного селянства кудись далі, на Сибір. Очі селянства від великої власности у себе

дома одверталися на далекі „зелені“ та „сірі“ клини в золотих горах, де, як у казці, всього подостатком. І одного року найбільша переселенська хвиля винесла з Полтавщини за Урал увесь річний людський приріст.

Та й переселення за Урал не кожному могло бути користним. До близчих областей Сибіру, якими являються: Тургайська, Уральська, Семипалатинська, Акмолинська і Томська, можна було пориватися, маючи на переселенську сімю 50 руб. на проїзд та 400 рублів на влаштування господарства, а для переселення в дальші области Сибіру на проїзд 100 руб. та на загосподарення 600 карбованців. Так багато грошей могли, спродавши все своє майно разом із землею, зібрати лише селяне, що тут на Україні мали землі від двох десятин і вище. Безземельним же і тим, що мали землі до 2 дес., нічого було й рипаться. Тимчасом оті то малоземельні й складали головну масу переселенців. З Полтавщини за рік 1908 більша половина (61 проц.) тих селян, що переселилися, прибула на нові місця без необхідних коштів і через одне це були, значить, наперед засуджені на бідування, і тільки. Крім того золота пора переселення взагалі минула.

На далекім сході, в Амурській области й Усурійськім краю давно вже всі ліпші вільні землі розібрані, а в останнім часі мусіли наврізувати переселенцям участки в багнистих місцевостях. В західнім Сибіру теж нічого доброго не зосталося, й за для нових участків мусіли вдертися в тайгу, густі незаймані людською рукою чатинні ліси. В степовім Кирґізькім краю, що давнійше особливо був

привабним для нашого хлібороба-степовика, в останнім часі з нарізкою участків мусіли йти в безводні пустині, які опріч безводности мають такий тонкий шар чорноземлі, що тільки-но його зруш, як вітер забирає і розпорошує по мертвім степу.

Видко не всім солодко живеться на нових сибірських землях і серед чужої природи та люсей, коли переселенці на чужині складають отакі жалісні пісні:

Україно, ненько наша,
Де ти? озовися!
Гей, як тяжко нам тут жити,
Прийди подивися...

Нова світова війна 1914—1917 року припинила столипінську земельну реформу, а революція 1917 року й зовсім поклала їй кінець.

5. Реформа Центральної Ради.

Для Росії нещасливо закінчилася довга тяжка світова війна. Царський чиновницько-поміщицький державний лад виявив свою повну нездарність. Зовнішні обставини, поразки на фронті зробили в цім державнім ладі великий пролом.

Перший дворянин царь Микола II. упав з престола, зробилася республика. Побідний хід революції, що розпочалася в марті 1917 року, віддав владу в руки робітництва й трудового селянства. Навчене досвідом 1902 р., а ще більше 1905-6 р. селянство, поборовши поміщицьку клясу, вже знало, як бути з панським і взагалі більшим нетрудовим землеволодінням. Йдучи за гаслом соціялізації (усуспільнення) землі воно, домагалося і таки

добилося для України й самостійности. Соціялізація і самостійність були для селянства здійсненням давнійшого клича „землі і волі". Всі землі, чиїб вони не були: панські, попівські, багатих селян, коли тільки мали нетрудовий розмір, булиревоційним шляхом захоплені селянством разом із реманентом і згідно з селянським світоглядом розділені між трудовими шарами села. Це все зробилося само собою і Центральній Раді, першому справжньому представництву самостійної Української Народньої Республики, лишилося тільки записати в законі те, що трапилося в життї.

Центральна Рада під головуванням М. Грушевського це й зробила, ухваливши тимчасовий земельний закон 18. січня 1918 року. Закон цей касував право власности на всі природні добра: землю, воду, ліси і підземні багацтва (артикул 1). Всі ці добра оповіщені добром всього народу (арт. 2), яким мали право користуваться всі громадяне Української Народної Республики без ріжниці полу, віри й національности (арт. 3). Мали користуватися для загально-державного господарства (як от досвідні і зразкові поля) і для приватно трудового, яке ведеться власною працею окремими особами, сімями або спільно товариствами (арт. 6,б). Попереднім власникам лишалося стільки землі, скільки вони своїми силами могли обробити, зіставалася за ними одначе земля не на власність, а лишень у користування (арт. 21). Для нових одбирачів землі нормою наділення мала бути така кількість землі, якої висталоб для задоволення споживчих потреб і для підтримки свого господарства, але ця кількість не могла пе-

ревищати розміру трудової норми (арт. 9). Від попереднього власника земля одбиралася безплатно, так само вона передавалася й селянам (арт. 12).

Цей закон ухвалювала Центральна Рада вже тоді, як Київ обстрілювали большевики. Невдовзі потім Ґенеральному Секретаріятові і Центральній Раді прийшлося відійти з Київа на Житомир, а для очищення України від московського большевицького наїзду зробити союз із Німцями. Ґермано-австрійські війська дійсно незабаром після підписання берестейського договору за якийсь місяць викинули большевиків з України зовсім, але ця зовнішня сила буржуазно-поміщицької монархії, не стрінула в українськім народі прихильности. Німці були незадоволені з того, що віддана селянам земля в одних місцях облогувала, а в ліпших випадках дала низчу проти помішицької продукцію, тимчасом як їм треба було як найбільшої харчової підтримки для своєї, в той час уже знесиленої в боротьбі батьківщини. Німці пробували було вплинути на тодішній український уряд, вони думали прикликати до влади поміркованійших людей з поміж Українців, змінити земельний закон, а коли нічого з того не вдалося, зробили внутрішний переворот.

6. Гетьманська земельна діяльність.

Поміщицька кляса потрапила привернути на свій бік созвучне їй вище командування розташованої на Україні німецької армії. А щоб надати своїм шкірним інтересам вигляд справедливого ді-

ла, поміщики спритно використали помилку в суспільній політиці Центральної Ради. Наше селянство що до своєї забезпечености землею ділиться на кілька шарів, почавши від безземельних і вище. Безпосередно за тими селянами, що мають землі не більше трудової норми, йдуть такі, що хоча й мають й понад трудову норму, але обробляють землю самі, вживаючи для цього трохи більше найманої праці, ніж трудові господарі. Це шар на пів трудовий, на пів капіталістичний, так звані куркулі, що мають пересічно на Полтавщині напр. приблизно 25—50 дес. кожний. Цю верству українців хліборобів треба було лишити в спокою і не займати. На жаль так не сталося. Через вивласнення й одняття у неї частини землі всю її, досить значну що до свого значіння, відштовхнувши від бідніиших селян, до котрих вона природно притикає, відкинули в протиприродні обійми поміщиків-чужинців. Поміщики при помочи цих хліборобів-демократів повели боротьбу проти українського уряду і проти демократичного земельного закону. Боротьба ця скінчилася тим, що поміщики під охороною німців та за їх згодою, голосами таки української хліборобської маси вибрали гетьмана, німецькими руками розігнали українську Центральну Раду, а руками нового, з своїх людців зложеного гетьманського уряду, відняли назад і повернули собі свої поміщицькі землі, скасувавши земельний закон Центральної Ради. Поміщики з допомогою німецького війська вернулися назад в свої маєтки, зробили, де треба було, екзекуції над селянством і за розібрані маєтки та втрати живосилом стягли з селян грошеві контрибуції. Відновив-

ши „святу незайману приватну власність“ у повнім обсягу, гетьманський уряд готував якийсь свій земельний закон, котрого одначе суспільність не діждалася. Відомо було, що основи земельного закону запропоновані німецьким послом, бароном Муммом, що на підставі цього закону селяне могли купувати землю в поміщиків по добровільній згоді з тим, що в одніх руках не могло зібратися більше 25 дес. землі. А що статистика показує, що по вільній згоді може набувати землю лише заможнійше селянство, яке вже має землі не менше 9 дес., то значить і в гетьмана Скоропадського було змагання ставити ставку на сильного, тільки цим разом не мужика вже, а козака. Заповіт нашого минулого проказує, мовляв, відновлення старого заможнього козацтва. Взагалі за гетьмана українське суспільство відчуло недостачу своєї буржуазії і висунуло відповідний світогляд і нові партії, якот хліборобів-власників, хліборобів-демократів і т. и. Та з земельних законів Скоропадського, чи краще німецького головно-командуючого Айхгорна нічого не вийшло. Айхгорна забив соціяліст революціонер, а незабаром упала імператорська влада в Німеччині. Гетьман тоді обявив федерацію з Росією. Так крім землі народ наш утратив і самостійність і волю. Чаша терпіння переповнилася. Співучий наш народ склав уже пісню:

„За гетьмана за Павла
Наша воля полягла“.

І от тоді Український Національний Союз ухвалив всенароднє повстання, яке під проводом Директорії за якийсь місяць безслідно змело

навязану поміщиками та капіталістами проти-народню владу.

7. Земельний закон Директорії.

Селянство само, без участи міського робітництва, під проводом української інтелігенції могутнім поривом знову побороло в проти-гетьманськім повстанні поміщицько-капіталістичну владу, знову захопило землі, як за часів Центральної Ради, посадивши поміщиків, що брали контрибуції й чинили розправи, в тюрму. 8-го січня 1919 року ухвалила Директорія вироблений народнім міністром Шаповалом земельний закон. По сути цей земельний закон нічим не одріжнався від земельного закону Центральної Ради. І по ньому земельні багацтва одбиралися безплатно від поміщицької кляси й передавалися у всенародню власність, на безплатне користування безземельному та малоземельному селянству. І закон Директорії, як і закон Центральної Ради, як і все большевицьке земельне законодавство, був збудований на основах соціялізації, на ґрунті якої стояла партія соціялістів революціонерів. І він цілком і безоглядно йшов на зустріч змаганню селянства: знищивши нетрудове землеволодіння, заволодіти всією землею. Навіть умсвини його видання були ті самі, що й під час видання закону Центральної Ради. Як і тоді проти соціялістичної влади України, так і тепер пішла війною соціялістична (комуністична) Російська Республика. Московські комуністи не воювали з Україною доти, доки влада була в руках помішицько-капіталістичного уряду гетьмана, і за-

разже вирушили проти України, як тільки селянство скинуло з себе панування свого клясового противника. Як і закон Центральної Ради, закон Директорії видано поспішно, між иншим і в тій ціли, щоби запобігти большевицькій аґітації. Уложено його так, аби большевики не мали змоги чіплятися в своїй проти українській пропаґанді. Це недобре одбилося на подробицях закону, але не зменшує, розуміється, істотної ваги принятого цим законом загально-народнього права на землю, ухваленого потім і Всеукраїнським Трудовим Конґресом. Розходючися по хатах, селянський парлямент України, Трудовий Конґрес видав універсал, в якім доручає урядові Української Народньої Республики, провадити й на далі свою працю по проведенню земельної реформи, в основі якої лежить передача землі без викупу трудовому народу". Большевики, завоювавши Україну, скасували Трудовий Конґрес, скасували і все законодавство Української Держави. Прикриваючися гучними словами про самоозначення аж до одділення від Росії, вони на ділі не лишили каміня на камені від самостійности України, від свободи самоозначення, громадянських свобод і основних прав людини і т. д. і. т. д.

8. Земельний декрет комуністів.

Комуністична влада принесла відразу диктатуру російського пролєтаріяту над українським селянством, яка скоро виродилася в диктатуру комуністичної партії і то навіть над самим робітництвом, не тільки над селянами. По основному закону „Ро-

сійської Соціялістичної Федеративної Совітської Республики" з 10. липня 1918 року, який спочатку на ділі, а опісля й правно обовязузав і на Україні, котра за большевиків не користується навіть автономією (самоуправою), касувалася взагалі всяка власність (розділ перший, артикул 3). „Аби здійснити соціялізацію землі, читаємо там, приватна власність на землю зноситься й увесь земельний запас оповіщається всенароднім добром та передається працюючим без жадного викупу, на основі рівного користування землею". Ліси, нідра й води загально-державного значіння, та ввесь живий і мертвий інвентарь, взірцеві маєтки та сільсько-господарські підприємства були оповіщені „національним майном", себто націоналізовані (удержавлені). Як бачимо, большевикам, порівнюючи з контр революційними по їх словам Центральною Радою та Директорією, не прийшлося сказати нічого нового. Поміщицько-капіталістична влада вже була перед тим поборена і вся земля була вже у селян разом із владою. Большевики лишень відняли від селян цю владу.

26. травня 1919 року в Київі вмисно для України був виданий з невеликими одмінами той самий закон про соціялізацію землі. Його § 1 касує власність на природні добра. В арт. 3. всі види приватного, особистого землекористування признано тимчасовими і одживаючими, а до соціялізації додається дещо й з комуністичного устрою — сільські комуни і радянські господарства. Та є „соціялізація" і соціялізація. По законам Центральної Ради і Директорії земля передана селянству і воно зіставалося повним господарем її пло-

дів. По большевицькому закону земля теж соціялізована і передана в обробіток селянства, але плодами землі та й взагалі добутком сслянського господарства розпоряджається не селянин, а партія комуністів. Нічого не даючи в обмін, від селян тимчасом забиралося все: зерно, худобу, городину, курей, голубів і яйця, полотно, одежу й чоботи, сіно й солому... Забиралося безплатно, не завжди лишаючи на споживчі потреби родини. От у чім ріжниця між большевицькою соціялізацією і тою соціялізацією, яку проводили закони Української Народньої Республики. От чому селянство ненавиділо й боролося з комунізмом.

Засновані комуни, навіть з найсвідомійшого безробітнього петроградсько-московського пролетаріяту, й осаджені по 30—40 чоловіка в найліпших, поміщицьких маєтках, позагибали: на початок 1919 року 83 проц. комун роспалося, а в середині 1919 року перестала істнувати й решта й кредитів на них комуністичний уряд уже більше не відкривав. „Совітські хазяйства“, друга відміна большевицької спроби, робилися з поміщицьких маєтків і влаштовувалися на зразок великих фабричних підприємств із самостійним управителем на чолі. Ними думалося прогодувати столиці і робітництво хлібом. Влітку 1920 року вияснилася остаточно мертвотність і цеї думки: „совхози“ (совітські хазяйства) дали дуже мало хліба, а селянство вбачало в них лише відновлення колишніх поміщицьких маєтків і різко проти них повставало. Загуляв червоний півень і від нього 23 проц. совітських садиб згоріло. Так і цю спробу довелося визнати невдалою, як і все те, з чим тіль-

ки не підходила до нашого селянина чужонароддня, наїздницька, спочатку московсько-пролєтарська, а потім партійна комуністична влада, що його завоювала.

Такий в найзагальнійших зарисах найважнійший зміст шістьох земельних реформ на Великій Україні, не торкаючися Наддністрянської та Кубанської України, цих автономних одиниць в майбутній федеративній Соборній Україні. Докладнійші відомости про їх подаю в инших своїх працях про земельну справу, до котрих і одсилаю тих, кому це булоб цікаве.

У Львові, 26. III. 1921.

Друкарські помилки:

Сторінка:	Надруковане:	Має бути:
4.	Кракозов	Каракозов
7.	і російських с. р.	і партії с. р.
9.	постигло	спіткало
10.	общинного (гуртового, громадського)	общинного (гуртового)
18.	Цю верству українських хліборобів треба було лишити в спокію і не займати.	Цю верству українських хліборобів можна було лишити в спокію, оподаткувавши на пр. поверхтрудові лишки землі в розмірі чистого зиску від неї.
18.	обняття у неї частини	одняття у цеї верстви частини землі
19.	Це недобре одбилося на подробицях закону але не зменшує	Це одбилося на подробицях ні трохи не зменчуючи

